Brief van Hermann Hesse (1877-1962)

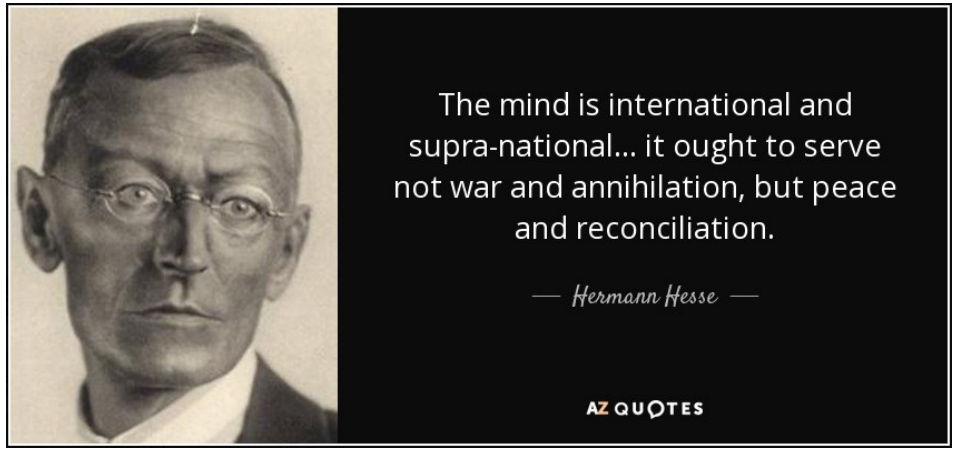

Hesse heeft tal van brieven geschreven, wat volgt is een brief aan een Duitse minister.
De brief is van 12 augustus 1917

Aan een minister

Na een straffe werkdag heb ik vanavond mijn vrouw verzocht, voor mij een sonate van Beethoven te spelen. Van de zaken en zorgen riepen de stemmen van deze muziek, engelenstemmen, mij terug in de werkelijke wereld, in de wereld van de enige realiteit, die wij bezitten, die ons vreugde en kwalen brengt, waarin en waarvoor we leven.

Daarna las ik nog enkele bladzijden in het boek, waarin de Bergrede staat en de hoge, oeroude, fundamentele woorden: "Gij zult niet doden!"

Maar ik vond geen rust, ik kon niet naar bed gaan en ook niet verder lezen. Ik was vol onrust en angst, en terwijl ik nadacht en zocht, waar de oorzaken lagen, herinnerde ik me plotseling enkele zinnen uit een rede van u, minister, die ik een paar dagen geleden had gelezen.

Uw rede was goed gesteld, voor het overige is ze niet bijzonder nieuw, belangrijk en provocerend geweest. Ze zei, tot het wezenlijke gereduceerd, bijna hetzelfde, wat alle redes van alle regerenden sinds langere tijd plegen te zeggen: dat men weliswaar zo in het algemeen niets liever wenst dan een vrede, als een nieuwe eenheid en vruchtbare arbeid voor de toekomst van de volkeren, dat men zich noch wil verrijken noch moordlust wil bevredigen – dat echter 'het ogenblik voor onderhandelingen' nog niet is gekomen, en dat men dus voorlopig nog verder dapper oorlog moet voeren. Bijna iedere minister van ieder oorlogvoerend volk zou een zelfde rede hebben kunnen houden, houdt ze misschien morgen of overmorgen.

Dat deze rede mij vandaag niet laat slapen, hoewel ik al vaak dergelijke redes met hetzelfde treurige slot gelezen en vervolgens goed geslapen heb, daaraan is, zoals ik nu precies weet, de sonate van Beethoven schuldig, zij en dat oude boek, waarin ik later nog heb gelezen, waar de wonderbaarlijke geboden van de Sinaï staan en de verheven woorden van de Heiland.

De muziek van Beethoven en de woorden van de bijbel zeiden me precies hetzelfde, het was water uit één bron – uit de enige bron, waaruit voor de mensen het goede komt. En nu ondervond ik plotseling, dat uw rede, minister, en de redes van uw regerende collega's hier en daar niet uit deze bron stammen, dat ze datgene missen, wat menselijke woorden belangrijk en waardevol kan maken. Ze missen de liefde, ze missen de menselijkheid.

Uw rede toont een diep gevoel van zorg en verantwoordelijkheid voor uw volk, voor het leger van uw volk, voor de eer van uw volk. Maar ze toont echter geen gevoel voor de mensheid. En ze betekent, kort gezegd, enkele tienduizenden nieuwe mensenoffers.

U zult misschien mijn herinnering aan Beethoven een sentimentaliteit noemen. De woorden van Jezus en van de bijbel zult u, ten minste in het openbaar, misschien eerder met een zeker respect behandelen. Maar als u ook maar aan één van de idealen gelooft, waarvoor u oorlog voert, voor de vrijheid van de landen of van de zeeën, voor de politieke vooruitgang of de rechten van de kleine naties – als u ook maar aan één van deze idealen, aan één van deze niet – egoïstische gedachten werkelijk in uw ziel gelooft, dan moet u bij het doorlezen van uw rede erkennen, dat ze dit ideaal niet heeft gediend, dat ze überhaupt geen ideaal heeft gediend. Ze is niet de uitdrukking en het resultaat van een geloof, van een gevoel, van een menselijke noodzakelijkheid, maar ze is helaas alleen de uitdrukking en het resultaat van een verlegenheid. Van een begrijpelijke verlegenheid weliswaar, want niets kan moeilijker zijn dan nu, vandaag, een zekere teleurstelling over de resultaten van de oorlog te erkennen en de volgende weg naar een vrede te zoeken.

Maar een verlegenheid, ook al is ze die van tien regeringen, is iets, dat niet kan voortbestaan. Over de verlegenheden zegevieren de noodzakelijkheden. En ooit, eenmaal zal het noodzakelijk zijn, voor u en al uw vijandelijke collega's noodzakelijk en onvermijdelijk zijn, de verlegenheid toe te geven en door besluiten er een eind aan te maken.

Want over de resultaten van de oorlog zijn, nu en al langere tijd, verschillende oorlogvoerenden teleurgesteld. Om het even wie hier

en daar heeft gezegevierd, om het even hoeveel gevangenen men heeft gemaakt en verloren, hoeveel land men bezet en hoeveel men heeft prijsgegeven – het resultaat is niet datgene geweest, dat men van een oorlog verwacht. Er is geen oplossing, geen opheldering, geen beslissing gekomen, en er is ook geen in het vooruitzicht.

Om deze toestand van een grote verlegenheid tijdelijk voor uzelf en voor uw volk te verhullen, om grote en belangrijke beslissingen (die altijd offers kosten) voorlopig nog te verschuiven – daarom heeft u uw rede gehouden, en daarom houden de andere regerenden de hunne. Dat is begrijpelijk. Het is gemakkelijker voor een revolutionair of ook voor een schrijver, het menselijke in een wereldsituatie te erkennen en conclusies daaruit te trekken, dan voor een verantwoordelijke staatsman. Het is gemakkelijker voor iemand van ons, omdat hij niet voor zijn persoon zich verantwoordelijk moet voelen voor de reusachtige depressie, die een volk in haar greep krijgt, als het inziet, dat het zijn oorlogsdoel niet heeft bereikt, dat het misschien honderdduizenden mensen en miljarden aan 'waarden' tevergeefs heeft geofferd.

Maar niet alleen daarom hebt u het moeilijker, de verlegenheid te erkennen en het einde van de oorlog door besluiten te eisen. U hebt het ook daarom moeilijker, omdat u te weinig naar muziek luistert, te weinig in de bijbel en in grote schrijvers leest.

Dat laat u glimlachen. Misschien zegt u ook, dat u als privé-persoon een innige relatie met Beethoven en met al het mooie en edele hebt, en hebt u het werkelijk. Maar ik mag zeer wensen, dat u een dezer dagen toevallig eens mooie muziek zou horen en daarbij plotseling weer eens de stemmen vernemen, die uit die heilige bron komen! Ik zou zeer wensen, dat u een dezer dagen eens in een ogenblik van rust een gelijkenis van Jezus las, een vers van Goethe, een spreuk van Lao Tse.

Het ogenblik, waarin u dat zou doen, zou oneindig belangrijk kunnen worden voor de wereld. Het zou kunnen zijn, dat u een innerlijke bevrijding zou ondervinden. Het zou kunnen zijn, dat uw ogen en oren plotseling zouden worden geopend. Uw ogen en oren, minister, zijn sinds jaren erop gericht, theoretische doelen in

plaats van de werkelijkheid te zien, ze zijn – dat was immers noodzakelijk! – sinds lange tijd eraan gewend, een massa zaken van de werkelijkheid niet te zien, over het hoofd te zien, voor zichzelf te ontkennen. U weet, wat ik bedoel? Ja, u weet het. Maar de stem van een grote schrijver, de stem van de bijbel, de eeuwig heldere stem van de menselijkheid, die uit de kunst tot ons spreekt, ze is misschien in staat, u voor een ogenblik werkelijk ziend en horend te maken. Ach, wat zou u daar zien en horen! Niets meer van gebrek aan arbeiders en kolenprijzen, niets meer van tonnage en van bondgenootschappen, van leningen, plunderingen en alle dingen, die sinds lang alleen nog realiteiten voor u waren. In plaats van dit alles zou u de aarde zien, onze oude geduldige aarde, hoe ze vol lijken en stervenden ligt, hoe ze verscheurd en vernield, verbrand en geschonden is. U zou soldaten zien, die tussen de fronten liggen, dagenlang, en met de kapot geschoten handen de vliegen niet van de wonden kunnen jagen, waaraan ze te gronde gaan. U zou de stemmen van de gewonden, het geschreeuw van de waanzinnigen, het geklaag en de aanklachten van de moeders en vaders, van de bruiden en zusters horen, de schreeuw van de honger in het volk.

Als u dit alles eerst weer zou horen, wat u bewust in maanden en jaren niet meer mocht horen, dan zou u misschien nog één keer met een nieuw bewustzijn uw oorlogsdoelen, uw idealen en theorieën bekijken en controleren en zou u hun werkelijke waarde proberen af te wegen tegen de ellende van een enkele oorlogsmaand, van een enkele oorlogsdag.

Als dat toch op de een of andere manier zou zijn te bereiken, dit uur muziek, deze terugkeer naar de echte werkelijkheid! Ik weet, dat u de stem van de mensheid zou horen, ik weet, dat u zich zou opsluiten en huilen. En de volgende dag zou u gaan en doen, wat uw plicht tegenover de mensheid is. U zou een paar miljoen of miljard aan geld, u zou de futiliteit van een klein verlies aan prestige, u zou duizend dingen (al die dingen, waarvoor u in werkelijkheid nu alleen nog vecht) in de wind slaan en zonodig uw ministerszetel erbij, en u zou daarvoor datgene doen, wat de mensheid in onbeschrijfelijke angst en pijn van u hoopt en afsmeekt – u zou als eer-

ste onder de regerenden deze jammerlijke oorlog vervloeken, u zou als eerste onder de verantwoordelijken datgene uitspreken, wat heimelijk allen al voelen: dat een half jaar, dat een maand oorlog meer kost, dan alles, wat hij kan opbrengen, waard is.

We zouden dan uw naam nooit meer vergeten, minister, en uw daad zou voor de mensheid meer zijn dan de daden van allen, die ooit oorlogen hebben geleid en gewonnen.

(Uit de 'Neue Zürcher Zeitung' van 12.8.1917)

Bron: 'Mijn politieke geweten, een keuze uit de politieke Geschriften 1914-1962.
Uitgeverij Aspekt